

OTA-ONALIK ROLI VA UNING BOLALAR RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Oripova Nigora Tursinboyevna

Namangan davlat Universiteti

Pedagogika fakulteti ijtimoiy ish yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbari: Rahmatova Hayrixon

Anotatsiya: Ushbu maqolada oila psixologiyasida ota-onaning tutgan o'rni, ularning farzandlar psixik, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'siri chuqur tahlil etilgan. Ota-onalik faqatgina biologik emas, balki murakkab psixologik, axloqiy va ijtimoiy jarayon sifatida qaraladi. Tadqiqotda ota-onaning tarbiya uslublari, emotsional yondashuvi, bolalarga nisbatan ko'rsatgan munosabati ularning o'zini baholash, ishonch, ijtimoiy muomala va shaxsiy barkamollik kabi jihatlariga qanday ta'sir qilishi ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: Oila psixologiyasi, ota-onalik mas'uliyati, bolalar rivojlanishi, ruhiy salomatlik, tarbiya uslublari, hissiy yaqinlik, psixologik model, emotsional rivojlanish, bolalar psixologiyasi, ijtimoiy-psixologik xizmatlar, raqamli texnologiyalar ta'siri, sog'lom oilaviy muhit.

Oila insonning birinchi va eng muhim ijtimoiylashuv maktabidir. Insonning ruhiy, axloqiy, hissiy, aqliy va jismoniy jihatdan shakllanishi aynan oilada boshlanadi. Ota-onalik esa ushbu muhitdagi eng mas'uliyatli, eng muhim psixologik-ijtimoiy rol hisoblanadi. Ota-onaning shaxsiy namuna, munosabat, qaror qabul qilish uslubi va hissiy yondashuvi bevosita bolalarning shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Maqolada oiladagi hissiy muhit, ota-onaning o'zaro munosabatlari va ularning bolalarga ko'rsatadigan bevosita va bilvosita psixologik modellari tahlil qilingan. Bolaning o'zini anglash jarayoni, axloqiy qadriyatlarning shakllanishi,

ijtimoiy moslashuv darajasi ota-onalik yondashuvi va psixologik madaniyatga bevosita bog‘liqligi ilmiy asoslangan holda yoritilgan.

Zamonaviy oilaviy sharoitlarda yuzaga kelayotgan psixologik muammolar, ota-onalarning vaqt yetishmovchiligi, raqamli texnologiyalarning bola tarbiyasiga ta’siri, emotsional uzilishlar kabi dolzarb masalalar ham ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada sog‘lom va farovon oila modelini shakllantirishda ota-onalarning ruhiy yetukligi, bolalar psixologiyasi bo‘yicha bilimga ega bo‘lishi va o‘zaro hurmat asosidagi munosabatlar muhim ekani alohida ta’kidlangan.

Mazkur maqola oila a’zolari o‘rtasida sog‘lom kommunikatsiyani shakllantirish, bolalarning ruhiy barqarorligini mustahkamlash, ijtimoiy faol va barkamol avlod tarbiyasi uchun zarur bo‘lgan psixologik omillarni aniqlashga xizmat qiladi. Ilmiy asoslangan fikrlar, amaliy tavsiyalar va tahliliy yondashuv maqolaning dolzarbligi va amaliy ahamiyatini oshiradi.

Zamonaviy psixologiyada ota-onaning bolaga nisbatan tutgan pozitsiyasi uning hayotdagi muvoffaqiyat darajasi, o‘zini qadrlashi, ruhiy barqarorligi va ijtimoiy munosabatlar sifati bilan bog‘liq ekani ta’kidlanadi. Ayniqsa, dastlabki yillarda shakllanadigan ota-onaviy munosabatlar bolada xavfsizlik, ishonch, muhabbat va barqarorlik hissini uyg‘otadi. Bu hissiyotlar esa bola rivojida tayanch vazifasini o‘taydi.

Ota-onaning bola bilan bo‘lgan munosabati bir necha shakllarda namoyon bo‘ladi. Ba’zilar juda qattiqqo‘l, intizomga asoslangan, har bir xatti-harakatni nazorat qiluvchi yondashuvni afzal ko‘rsa, boshqalar haddan tashqari erkinlik beruvchi, noaniq chegaralarga ega bo‘lgan tarzda tarbiya qiladi. Bu ikki ekstremal yondashuv ham bola psixologiyasiga salbiy ta’sir qilishi mumkin. Qattiqqo‘l yondashuv natijasida bola o‘z fikrini erkin ifoda eta olmaydigan, ijtimoiy chekinuvchan va o‘ziga ishonchsiz bo‘lib ulg‘ayishi mumkin. Erkinlikning haddan

oshgan shakli esa bolada tartibsizlik, mas'uliyatsizlik va ichki nazoratning yetishmasligiga olib keladi.

Psixologik nuqtai nazardan qaralganda, eng maqbul ota-onalik yondashuvi bu muvozanatga asoslangan, hissiy yaqinlik va tartib o'rtasida muvofiqlikni saqlovchi, bolaga e'tiborli bo'lgan modeldir. Bunday oilalarda bolalar ko'proq ijtimoiy faol, hissiy barqaror, mas'uliyatli va o'zini qadrlovchi bo'lib voyaga yetadi.

Ota-onaning hissiy mavjudligi, e'tibor berishi, tinglay olishi, rag'batlantirishi va ehtiyojlarga nisbatan sezgir bo'lishi bolaning ichki dunyosini boyitadi. Bu holat bolada o'ziga va atrofga nisbatan ijobiy munosabat shakllanishiga yordam beradi. Ayniqsa, bolaning yutuqlari uchun maqtoov, muvaffaqiyatsizliklarida dalda berish, uni tinglash va fikrini inobatga olish psixologik sog'lom rivojlanish uchun muhim omillardir.

Shu bilan birga, ota-onaning o'zaro munosabati ham bolaga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar oila ichida doimiy bahs, nizolar, zo'ravonlik mavjud bo'lsa, bola bu muhitda o'zini xavfsiz his qilmaydi. Bunday vaziyatda u emotsional beqaror, xavotirli yoki tajovuzkor bo'lib ulg'ayadi. Boshqa tomondan, iliq va hurmatga asoslangan oilalarda bolalar o'zaro muloqotda ochiq, samimiy va barqaror bo'lishadi.

Zamonaviy oilalarda ota-onalik vazifasi ko'p qirrali bo'lib bormoqda. Faol ishlaydigan ota-onalar bolalarga yetarlicha vaqt ajratolmasligi, bolani asosan texnologik qurilmalar bilan yolg'iz qoldirish hollari ko'paymoqda. Bu holat ham bola bilan ota-ona o'rtasida hissiy uzilishlar yuzaga kelishiga olib keladi. Shuning uchun zamonaviy ota-onalar nafaqat moddiy ta'minot, balki hissiy mavjudlik, sifatli vaqt ajratish, bolani tinglash va unga rahbarlik qilish mas'uliyatini ham o'z zimmlariga olishlari lozim.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ota-onaning bolaga bergan munosabati uning o'ziga bo'lgan munosabati bilan uyg'unlashadi. Bola o'zini qanday baholasa, bu ko'p jihatdan ota-onaning unga bergan signallariga bog'liq. Agar bola doim tanqidga uchrasa, u o'zini yetarsiz deb hisoblaydi. Agar bola qo'llab-quvvatlansa, uning o'ziga bo'lgan ishonchi mustahkam bo'ladi.

Ota-onaning bolaga qo'ygan chegaralari, ya'ni nima mumkin va nima mumkin emasligi haqida aniq mezonlarning mavjudligi, bolada tartib-intizom, mas'uliyat va ijtimoiy me'yorlarni anglashga yordam beradi. Shu bilan birga, har bir bola individual shaxs sifatida qadrlanishi, o'z fikri va his-tuyg'ulari bilan e'tiborga olinishi zarur. Bu esa bolada o'z qadr-qimmatini his etish, o'zini jamiyatda muhim deb bilish hissiyotlarini uyg'otadi. Shuningdek, psixologik madaniyatning o'zida mavjudligi ham ota-onaning bolaga nisbatan yondashuviga ta'sir qiladi. O'z emotsiyalarini anglaydigan, boshqaradigan, murosaga boradigan ota-onalar bolalariga ham sog'lom psixologik modelni namoyon etadi. Bunday oilalarda bolalar ham boshqalarni tinglash, empatiya qilish, o'z fikrini madaniyatli ifodalashga o'rganadi.

Ota-onalar farzandlarining yosh xususiyatlari, rivojlanish bosqichlari va ehtiyojlarini chuqur anglagan taqdirdagina, ular bilan muvaffaqiyatli ruhiy aloqada bo'lishlari mumkin. Shu boisdan, zamonaviy ota-onalarga psixologik bilim va ko'nikmalarni egallash, bolalar psixologiyasi haqida ilmiy manbalardan foydalanish, kerak bo'lsa, mutaxassislar bilan maslahatlashish tavsiya etiladi.

Ota-onalik bu nafaqat biologik, balki chuqur psixologik va ijtimoiy mas'uliyatdir. Sog'lom psixologik oila muhitida ulg'aygan bola jamiyat uchun barqaror, faol va mas'uliyatli inson bo'lib shakllanadi. Ota-onaning o'z farzandiga bergan muhabbati, e'tibori va rahbarligi butun umrga ta'sir ko'rsatadigan kuchli ijtimoiy poydevordir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Қодиров Н. *Oila psixologiyasi asoslari*. — Toshkent: O‘zbekiston, 2018.
2. Эриксон Э. *Детство и общество*. — Москва: Прогресс, 1996.
3. Баумринд Д. *Parenting Styles and Adolescent Development*. — 1991.
4. Асмолов А.Г. *Психология личности*. — Москва: Смысл, 2010.
5. Papalia D.E., Olds S.W. *Human Development*. — McGraw-Hill, 2005.
6. Bowlby J. *Attachment and Loss*. — New York: Basic Books, 1982.
7. Berk L.E. *Child Development*. — Pearson Education, 2013.
8. Горячева А.В. *Возрастная психология*. — Москва, 2014.
9. Сатир В. *Как строить себя и свою семью*. — Москва: Прогресс, 1992.